

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

PŘÁTELSTVÍ JAKO ZÁKLAD MANŽELSTVÍ PODLE ARISTOTELA

Vedoucí práce: Doc. Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.

Autor práce: Kateřina Majerová

Studijní obor: Humanistika - prezenční

Ročník: třetí

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30. března. 2011

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Doc. Tomáši Machulovi, Ph.D., Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1 ANALÝZA PŘÁTELSTVÍ	8
1.1 Podstata přátelství	8
1.2 Druhy přátelství	10
1.2.1 Srovnání druhů přátelství	11
1.3 Rovné a nerovné přátelství	12
1.3.1 Analogie přátelství k druhům ústavy	14
1.4 Neshody v přátelství	16
1.4.1 Zrušení přátelství	18
1.5 Sebeláska	19
1.6 Přízeň a svornost	20
1.7 Náležitosti přátelství	21
1.8 Potřeba přátelství	22
2 KONCEPCE MANŽELSTVÍ	24
2.1 Přátelství muže a ženy	25
2.2 Politický kontext manželství a rodiny	26
2.3 Domácnost	28
2.3.1 Pán a otrok	29
2.3.2 Muž a žena	31
2.4 Náležitosti manželského svazku	33
2.5 Rodina a výchova dětí	36
2.6 Kritika komunismu žen a dětí	40

ZÁVĚR	43
SEZNAM LITERATURY	44
ABSTRAKT	45

ÚVOD

Přátelství a manželství, jakožto důležité elementy mezilidských vztahů jsou v různém měřítku obsaženy v životě každého člověka. Všichni lidé se s oběma fenomény setkávají a zároveň k nim zaujímají odlišné postoje. V rámci semináře z etiky jsem měla možnost se seznámit s Aristotelovým přístupem k přátelství, který je do značné míry uznávaný mnohými současnými filosofy. Právě Aristotelův pohled na problematiku přátelství mne inspiroval ke zpracování tohoto tématu a vedl mne k jeho dalšímu rozšíření do oblasti manželství, jež je podle Aristotela v přátelství hluboce zakořeněno.

Tématem práce je tedy přátelství a jeho přirozená forma v podobě manželství z pohledu Aristotela. Za cíl práce si kladu zejména interpretaci a analýzu přátelství i manželství z pohledu tohoto významného antického filosofa. K naplnění těchto cílů využiji prameny primární literatury, v nichž se Aristotelés zmíněnou problematikou zabývá, zejména Etiku *Nikomachovu* a *Politiku*. Pro ucelenost výkladu též použiji několik titulů ze sekundární literatury, jež poslouží k doplnění primárně interpretovaného textu.

V první kapitole se budu v zásadě orientovat na analýzu přátelství a s ním souvisejících skutečností. Samotný pojem přátelství zahrnuje v Aristotelově chápání mnoho citových vztahů, které se od sebe v mnoha ohledech odlišují, a tudíž je nutné zmínit jejich významové roviny, především pro správné chápání textu. Nejprve tedy vymezím pojem přátelství. Po objasnění pojmu přátelství se dále budu věnovat v rámci jednotlivých podkapitol popisu toho, co je vlastně přátelství. Zmíním podstatné znaky přátelství a jeho základní prvky, bez kterých by se vztah nemohl nazývat přátelstvím. Zejména uvedu potřebu vzájemnosti a přání dobra, jež je pro Aristotelovo chápání přátelství stěžejní. Dále rozliším tři základní druhy přátelství tak, jak jej rozděloval Aristotelés spolu s jejich typickými znaky a problémy, které se k nim vážou. Zároveň porovnáám tyto jednotlivé druhy přátelství a to z několika hledisek, zejména z hlediska délky jejich trvání. V souvislosti s druhy přátelství se zaměřím na rovné přátelství, na jeho odlišení od přátelství nerovného a uvedu k nim analogii v podobě variant zřízení obcí.

Po tomto výkladu bude následovat podkapitola věnovaná problémům a neshodám, které se v jednotlivých druzích přátelství vyskytují a jaké následky mohou způsobit. Zejména zmíním podmínky, jež vedou ke zrušení přátelství. Pro výklad přátelství je též nutné zmínit potřebu sebelásky, která zaujímá v Aristotelenském chápání přátelství významnou roli a která je v jistém ohledu podmínkou pro dokonalé přátelství. S přátelstvím jako takovým souvisí i pojem svornosti a přízně, jež se sice přímo za přátelství nepovažují, avšak mají pro přátelství značný význam a je nutné jej zmínit. Poslední podkapitoly zabývající se výkladem přátelství věnují dalším náležitostem přátelství, mimo jiné nutnosti společného žití přátel a také potřebě přátel ve všech životních situacích.

V druhé kapitole představím manželství a to ze dvou základních hledisek, které i zrcadlí hlavní cíle manželství. Z prvního hlediska vyložím manželství v rámci nerovného přátelství, kde je cílem obou manželů společné dobro a vzájemná pomoc při péči o děti i domácnost. V tomto ohledu nabývá manželství zcela individuální a osobní charakter. Z druhého hlediska pak dále po vzoru Aristotela ukotvím manželství do politického konceptu státu, kde manželství není jen záležitostí dvou lidí, nýbrž i institucí, která ve státě zaujímá významné postavení. Nejprve však nastíním Aristotelovu myšlenku o uspořádání státu, zejména jeho vznik a vnitřní hierarchii. Zaměřím se zejména na domácnost, jež je základem státu a jejíž složkou jsou manželé, otroci a děti. Manželé v tomto ohledu fungují jako důležití tvůrci státu i hospodářství. Jako takový mají však ke státu své povinnosti a závazky, tudíž by se měli řídit jeho nařízeními. V souvislosti s tím představím několik podmínek, jež Aristotelés zmiňuje a které například doporučují, jaký věk je ideální pro uzavření manželství a pro plození dětí. Právě dětem, zejména pak jejich výchově, která je do značné míry organizována státem, se budu věnovat v samostatné podkapitole. V závěru kapitoly o koncepci manželství se pak budu zabývat Aristotelovou kritikou komunismu žen a dětí, která je rovněž stěžejní pro ucelený výklad manželství.

1 Analýza přátelství

Problematikou přátelství se Aristotelés zabývá v díle *Etika Nikomachova* především pak v její osmé a deváté knize. Nepodává zde však celistvou definici přátelství, nýbrž pouze fenomenologický popis toho, co je možné za přátelství považovat.¹ Podle Aristotela je tedy přátelství ctnost nebo je s ní úzce spojeno a je nezbytné pro život.² Prostřednictvím přátel, které pak Aristotelés považuje za největší z vnějších dober, se život stává příjemnější a krásnější.³

Než však bude představeno samotné přátelství, je nutné upozornit na mnohoznačnost pojmu *filia*, který Aristotelés užívá. Obecně lze slovo *filia* přeložit jako přátelství. Nicméně nezahrnuje pouze tuto oblast. Zahrnuje též oblast rodinných a partnerských vztahů, vztahy erotického charakteru a vůbec další nejsilnější emocionální vazby.⁴ *Filia* však neklade důraz na vášeň či sexuální touhu, nýbrž prahne po skutečné vzájemnosti a harmonii mezi dvěma lidmi.⁵ Pojem *filia* je tedy významově obsáhlejší, než-li jeho český ekvivalent a je tedy nutné brát na zřetel všechny jeho významové roviny.

1.1 Podstata přátelství

Existuje mnoho názorů, za co je možné pokládat přátelství. Jedni se domnívají, že podstatou přátelství je rovnost. Takový požadavek rovnosti zastává kupříkladu Empedoklés. Druzí se však naproti tomu pokoušejí hledat vysvětlení hlouběji, jako je tomu třeba u Hérakleita, který považuje protiklady za žádoucí.

Avšak toto jsou spíše přírodní stránky problematiky. Podstatnější je lidská stránka tohoto tématu a to především mravní povaha lidí a jejich citový stav.

---

¹ Srov. MACHULA, T. Vybrané podněty pro diskusi o cílech manželství. s. 27

² Srov. EN VIII, 1, 1155 a

³ Srov. EN IX, 9, 1169 b

⁴ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii. s. 617

⁵ Tamtéž, s. 660

Vyvstávají zde otázky, zdali je vůbec možné, aby i špatní lidé byli přáteli, či zda může existovat i více druhů přátelství.

Zdá se, že je možné milovat pouze to, co je hodno naší lásky, čili něco dobrého, příjemného či užitečného. Za užitečné lze považovat to, co směřuje k dobru či rozkoši jako ke svému cíli. Předmětem lásky tak bude předně poznané dobro.⁶ Otázkou však je, zda-li člověk miluje skutečné dobro, či pouze dobro své vlastní. Stejně je tomu tak i u příjemnosti. Avšak je patrné, že hodno lásky je především dobro, a to takové, jež je dobrem pro člověka samotného. Není pak podstatné, jestli člověk miluje skutečné dobro, či něco, co se mu dobrem být zdá, neboť z obou pohledů je stále dobro hodno lásky.

Je však nutné zmínit, že o přátelství se nejedná při lásce k neživým věcem, poněvadž zde schází vzájemná láska a přání dobra. Takovým příkladem může být milovník vína, který dozajista miluje své víno, avšak nelze očekávat, že by tato láska byla vzájemná. Není zde ani přání dobra pro druhého, neboť by bylo pošetilé, přát dobro vínu.⁷ Leda že, by se však v tomto vztahu skrývalo dobro i pro nás samotné.⁸

Ti lidé, kteří pak přejí dobro ostatním, se nazývají příznivci. Příznivci přejí druhým dobro především díky tomu, že je považují za ctnostné či užitečné a to i přesto, že je nikdy neviděli. Avšak právě proto je důležité, aby se lidé znali a byli k sobě přízniví navzájem, poněvadž právě tehdy lze takový vztah nazývat přátelstvím.⁹

---

⁶ Srov. ŠPRUNK, K. Úvod z knihy AKVINSKÝ, T.: *O lásce: výběr textů z teologické sumy*. s. 11

⁷ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. s. 661

⁸ Srov. EN VIII, 2, 1155 b

⁹ Srov. EN VIII, 2, 1156 a

1.2 Druhy přátelství

Jak již bylo řečeno výše, přátelství vyžaduje určitou vzájemnost a přání dobra druhému člověku. Na tomto základě existují podle Aristotela tři druhy přátelství stejně tak jako předmětů hodných lásky. Rozlišuje tedy:¹⁰

- přátelství pro užitek
- přátelství pro rozkoš
- dokonalé přátelství

U těchto přátelství si lidé navzájem přejí dobro s ohledem na to, z jakého důvodu se milují. Přátelství založená na užitku a na rozkoši jsou svým způsobem přátelství nestálá a snadno se rozvazují. Lidé, kteří se mají rádi pouze pro užitek, se přátelí proto, že se jim tak dostává určitého dobra. Takoví lidé milují pouze a výhradně pro svoje dobro. Stejně tak lidé, co milují pro rozkoš. Nemilují osobu, takovou jaká je, nýbrž jen proto, že je jim to příjemné. Jakmile ale člověk přestane být užitečný, přestane být i milován. Takové přátelství nejčastěji uzavírají starci. Starci hledají užitek, díky kterému jsou si navzájem ku prospěchu. Přátelství, které má za cíl užitek, se tedy lze označit za pohostinnost.¹¹ Přátelství pro rozkoš uzavírají především mladí lidé, kteří jsou zmítáni dojmy a činí to, co je jim příjemné. Pokud však zanikne příjemnost, zanikne i přátelství. Mládež je též zmítána erotikou. Velice rychle se zamilují, ale stejně tak rychle jejich city ochabnou.¹²

Naproti tomu dokonalé přátelství je trvalého charakteru, neboť je v něm obsaženo všechno, co lze za přátelství považovat, tedy jak dobro, tak rozkoš. Takové přátelství existuje zvláště mezi lidmi, kteří jsou dobří a ctnostní. Pravý přítel je pak ten, který se k druhému chová dobře a miluje ho proto, jaký je ve svém nitru, jaký je sám o sobě.¹³ V dokonalém přátelství mají lidé také podobný způsob jednání a jsou si navzájem příjemní a prospěšní.

---

¹⁰Srov. MACHULA, T. *Vybrané podněty pro diskusi o cílech manželství*. s. 27

¹¹ Srov. EN VIII, 2, 1156 a

¹² Srov. EN VIII, 3, 1156 b

¹³ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. s. 663

Nicméně taková přátelství jsou do jisté míry vzácná, protože je jen málo jedinců, kteří by měli takovou povahu a byli by schopni si plně důvěřovat, neboť i důvěra je základní složkou dokonalého přátelství.¹⁴ Pro dokonalé přátelství je též zapotřebí dostatek času, poněvadž člověk musí nejprve zjistit, je-li ten druhý vůbec hoden lásky.¹⁵

1.2.1 Srovnání druhů přátelství

Srovnáme-li tyto tři druhy přátelství, zdá se, že pouze dokonalé přátelství může být trvalé. Avšak i přátelství pro užitek a pro rozkoš můžou být stálého charakteru, pokud se každému dostává téže věci. Výjimkou je zde vztah milovníka a miláčka, kde se oběma dostává něčeho jiného. Zatímco milovník získává pocit příjemnosti ze společnosti miláčka, miláček získává vytouženou pozornost milovníka. Vytratí-li se ale to, čehož si každý žádal, vytrácí se i přátelství. Zde je třeba zmínit, že vztah milovníka a miláčka je typický především pro platónské dialogy (např. *Symposion*, *Lysis*).¹⁶ Tento vztah je založen na potřebě krásna ze strany milovníka, což byl obvykle starší a moudřejší muž, a na touze po vzdělávání a získání moudrosti ze strany mladého hochy, tedy miláčka. V Platónských dialozích jako hlavní hnací síla lásky figuruje pud *erós*, jenž se pokouší přenést člověka od smyslového požitku k duchovnímu krásnu.¹⁷ Takovýto vztah mezi dvěma muži byl v antickém Řecku velmi rozšířený a tudíž je možné se s ním setkat v mnoha dílech tehdejší doby.¹⁸

Podstatným rozdílem se jeví být i to, že přátelství, které jsou uzavírány pro užitek a rozkoš, můžou být přáteli dobří i špatní lidé. Tito lidé ale nejsou přáteli sami kvůli sobě, nýbrž pouze pro podobnost ve snaze o získání rozkoše a užitku. Jen lidé dobří, kteří jsou přáteli kvůli sobě samým, vytváří opravdové přátelství, ve kterém není nedůvěra ani křivda.¹⁹

---

¹⁴ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. s. 668

¹⁵ Srov. EN VIII, 4, 1156 b

¹⁶ Zdroj: seminář z etiky Mgr. Jakuba Jinka, Dr.phil.

¹⁷ Srov. STÖRIG, J. H.: *Malé dějiny filosofie*. s. 120

¹⁸ Tamtéž, s. 120

¹⁹ Srov. EN VIII, 5, 1157 a

Odůvodněně zde Aristotelés zmiňuje, aby přítel byl dobrý člověk, neboť člověk nevlídný a mrzutý nevyhledává přátelství. Je pochopitelně nepříjemné přátelit se s mrzutým člověkem. Též lidé věkově starší neuzavírají přátelství, protože jsou často nepříjemní a zatrpklí. Lidé si musejí být navzájem příjemní a mít zálibu ve stejných věcech aby přátelství mohlo fungovat.

Může však nastat doba, kdy jsou přátelé od sebe odloučeni. V takovém případě se přátelství neruší, ale zanechává na něm svou stopu. Je tedy zřejmé, že skutečné přátelství vyznačuje především společné žití a společné sdílení životních situací.²⁰ Takové přátelství, je pak podle Aristotela založeno na ctnosti.²¹

Přátelé jsou si navzájem dobrem, rovně a spravedlivě si oplácí a zároveň se spolu rádi sdružují. Zatímco ale v dokonalém přátelství nelze být přítelem více lidem, v přátelství založeném na rozkoši a užitku to možné je. Existuje totiž mnoho lidí, kteří jsou schopni rozkoš i užitek poskytovat. Přátelství pro rozkoš, které uzavírají, jak se zdá především mladí lidé, bývá nazýváno též ušlechtilosti. Přátelství pro užitek zato Aristotelés připodobňuje povaze kramářské. Je ale nutné dodat, že člověk není současně příjemný a užitečný.²²

1.3 Rovné a nerovné přátelství

Všechny tři zmíněné druhy přátelství, jsou založené na určité rovnosti. Přátelé chtějí a dělají totéž nebo si vzájemně vyměňují potřeby, kupříkladu rozkoš za prospěch. Avšak právě přátelství pro rozkoš a užitek se nevyznačují dlouhým trváním, neboť se nepodobají skutečnému, dokonalému přátelství. Existují ale i přátelství, ve kterých se rovnost neobjevuje.

---

²⁰ Srov. EN VIII, 6, 1157 b

²¹ Srov. DERRIDA, J. *Politiky přátelství*. s. 11

²² Srov. EN VIII, 7, 1158 a

„Tato tři přátelství implikují rovnost, avšak Aristoteles evokuje též přátelství, jež implikuje nadřazenost a hierarchii. Je to jiný druh přátelství, říká, a sice bez vzájemnosti, přátelství božstva k člověku, vládce k poddanému, otce k synovi, manžela ke své ženě, přičemž tato přátelství se mezi sebou dále liší a nenavazují žádnou absolutní vzájemnost.“²³

Právě tím se odlišují i přátelství rodičů od svých dětí. V těchto přátelstvích založených na rovnosti je nutné, aby se řídilo podle hodnoty. Prostřednictvím toho vzniká v přátelství rovnost, která je podstatnou složkou přátelství.²⁴

Tato rovnost v přátelství se ale odlišuje od rovnosti v právu. V právu se zdá být přednější rovnost podle hodnoty. Je zřejmé, že moudrý člověk bude přítelem moudrému člověku. Lidé se od sebe odlišují ale i například ctnostní a ti se o přátelství nepokouší. Takovým příkladem může být přátelství bohů a králů. Král si za přítele zajisté nevolí člověka pocházejícího z nižší vrstvy. Přátelé si musejí vzájemně přát dobro, ale nežadají, aby se stali bohy, poněvadž by se pak už nejednalo o přátelství. Člověk musí mít rád druhého takový jaký je a právě odlišnost člověka od boha je tak do jisté míry součástí toho, co znamená být přítel.²⁵ Navíc mezi bohem a člověkem je příliš velká vzdálenost a též značná nerovnost na to, aby bylo možné uzavřít s ním přátelství.²⁶

Ačkoliv přeje přítel příteli dobro, zdá se, že největší dobro přeje člověk především sám sobě. V souvislosti s tím vzniká otázka, zda-li je důležitější milovat či být milován. Někteří však pojem být milován spojují s pojmem být uctíván. Vědomí, že jsou někým uctíváni je pro ně podstatnější než vědomí, že sami milují. Takoví lidé žádají ctnost pouze nahodile a domnívají se, že jim to bude ku prospěchu. Obzvláště jsou-li milováni mocnými lidmi. Naproti tomu lidé, jež chtějí být milováni, aby si tím potvrdili mínění sami o sobě, jsou dobří.

---

²³ DERRIDA, J. *Politiky přátelství*. s. 11

²⁴ Srov. EN VIII, 8, 1158 b

²⁵ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. s. 665

²⁶ Srov. DERRIDA, J. *Politiky přátelství*. s. 12

Je tedy pravdou, že důležitější je milovat, což je zřetelně pozorovatelné na vztahu matek ke svým dětem, které své děti milují, aniž by čekali cokoli na oplátku.²⁷

Jelikož se tedy milování považuje za podstatnější a je do jisté míry ctností, mělo by se dít dle hodnoty. Pokud tomu tak je, přátelství je stálé a i nerovní lidé se mohou stát rovnými přáteli. Je tedy zřejmé, že podstatou přátelství je rovnost a jistá podobnost ve ctnosti. Dobří lidé nežádají špatné věci, nechybují a snaží se od chybování uchránit i své přátele, proto je přátelství stálé.²⁸

1.3.1 Analogie přátelství k druhům ústavy

Vraťme se ale k již zmíněné myšlence, že přátelství jako takové úzce souvisí s právem. Přátelství i právo se určitým způsobem vyskytuje v každé lidské společnosti. Stejně tak jako jsou rozdílné vztahy mezi lidmi, tak i přátelství a práva budou odlišná. Pokud nastane situace, kdy bude porušeno právo, provinění bude tím větší, čím důležitější bylo přátelství. Společenství lidí se pak do jisté míry podobají společenství politickému. Vznikají na základě potřeb, které lidé postrádali, a které chtějí nějakým způsobem uspokojit. Tudíž prospěch byl hlavní příčinou vzniku politického společenství. Tato společenství pak stojí nad ostatními společenstvími, neboť přináší prospěch pro všechny.²⁹

Když však je politické společenství v jistém smyslu nadřazené ostatním společenstvím, musí se každému druhu ústavy přisoudit i určitý druh přátelství.

Existují tak tři druhy zřízení obcí:

- království
- aristokracie
- timokracie (politeia)

---

²⁷ Srov. EN VIII, 8, 1158 b

²⁸ Srov. EN VIII, 10, 1159 b

²⁹ Srov. EN VIII, 11, 1160 a

Za nejlepší formu zřízení je považováno království a za nejhorší pak timokracie. Špatnou odrůdou království je tyranida. Zatímco tyran myslí pouze na svůj úspěch, král se stará o potřeby všech svých poddaných. Krále je tedy možno považovat za ctnostného člověka. Pokud tomu tak ale není, stává se tyranem. Protipólem k aristokracii je oligarchie, neboť vládu a veškerá dobra rozdělují nespravedlivě a mají za cíl pouze své vlastní obohacení. To má za následek, že vládnou špatní jedinci namísto těch nejlepších.

Za zhoršenou formu timokracie pak Aristotelés považuje demokracii, jelikož v obou zřízení jde o rozdělení moci na větší množství lidí. Demokracii tak vidí jako nejméně špatnou formu vládnutí, poněvadž se příliš neliší od správných forem vlády.

Aristoteles též spatřuje podobnost druhů ústav k členům domácnosti. To znamená, že vztah otce a syna je založen na královském zřízení, vztah otroka a pána se nejvíce blíží k zřízení tyranie a za demokracii je možné považovat domácnost bez pána.³⁰

Právě prostřednictvím této analogie je možné se lépe orientovat ve vztazích mezi jednotlivými členy domácnosti. Například timokracie, která odpovídá bratrskému přátelství, evokuje rovnost. Vše je mezi nimi rozděleno stejným způsobem. Rozdílně je tomu v tyranii, kde není ani práva ani přátelství, neboť zde není nic společného. Podobně je tomu i v dalších špatných formách vlády, neboť zde není dostatek práva ani přátelství. Výjimkou je opět demokracie, poněvadž tam jsou si lidé rovni. Ve vztahu mezi otcem a synem, je přátelství založené na přednosti, tudíž se podobá zřízení královskému. Zde má otec právo vládnout nad svými syny, jelikož jim dal život, zajistil jim obživu a jako takový má být i jimi ctěn. Ve vztahu mezi mužem a ženou, jemuž odpovídá forma aristokracie, se naproti tomu oběma dostává toho, co mu náleží. Každému z nich náleží jiná ctnost a tudíž i jiné právo. O vztahu muže a ženy bude dále pojednáno podrobněji v jiné kapitole.³¹

V tomto ohledu tedy spatřuje Aristotelés rozdíl v přátelství mezi druhy a mezi příbuznými.

---

³⁰ Srov. EN VIII, 12, 1160 b

³¹ Srov. EN VIII, 13, 1161 a

Přátelství mezi spoluobčany, které je jak se zdá založeno na společenství, je dozajista jiné, než-li přátelství příbuzenského charakteru. Mezi příbuznými, zvláště pak mezi bratry, je náklonnost znatelně větší, neboť se déle znají, vyrůstali spolu a mají zajisté hodně společného. Též jsou si podobní i v povaze a zároveň je zde pojítkem také mnoho společně prožitých chvil. Takové přátelství je tedy určitě jiné, než přátelství mezi občany či mezi lidmi, kteří se příliš neznají.³²

1.4 Neshody v přátelství

Poněvadž už byly představeny druhy přátelství i jejich podmínky, je nutné dále zmínit neshody, které se v těchto přátelství objevují. Bylo řečeno, že přátelství může existovat jak mezi rovnými, tak mezi nerovnými lidmi.

U nerovných lidí je ale nutné vyrovnat rozdíly, které je odlišují. V přátelství založeném na užitku se lidé navzájem obviňují. Vyčítají si, že se jim nedostává tolik, kolik by zasluhovali. V přátelství založeném na ctnosti a rozkoši se výčitky neobjevují. Lidé zakládající své přátelství na ctnosti, si vzájemně přejí dobro, tudíž nemají důvod k výčítkám. Přátelství, které má za cíl rozkoš rovněž nepotřebuje výčitek, neboť si přátelé navzájem dopřávají příjemnost. Kdyby tomu tak nebylo, neexistoval by důvod k přátelství. Přátelství pro užitek je však dvojí. A to zákonné a mravní. Zatímco zákonné spočívá na úmluvě, mravní je založeno na vzájemné důvěře a je považováno za jakousi půjčku. Právě tehdy, nedojde-li k navrácení či vyrovnání půjčky, vznikají výčitky.³³

Je ale nutné nejprve zjistit, zda ten, jemuž se dostalo půjčky, může svůj dluh vyrovnat. Pokud ale člověk dluh nevrátí, nemůže být nazván přítelem. Aristotelés si ale v tomto ohledu pokládá otázku, zda-li je zde tedy měřítkem prospěch příjemce či prospěch dárce. V přátelství pro užitek se zdá být měřítkem prospěchu prospěch příjemce, neboť se ocitl v tísní a bylo mu vypomoženo.

---

³² Srov. EN VIII, 14, 1161 b

³³ Srov. EN VIII, 14, 1161 b

Příjemce tedy musí splatit tolik, kolik mu bylo dáno a někdy i více. V přátelství, které je založeno na ctnosti, je měřítkem záměr dárce, poněvadž evokuje ctnost a závisí na míře dárcova dobrodiní.³⁴

Dobrodiní pak konají zejména dobří lidé. Takoví lidé milují více, nežli ti, kteří dobrodiní přijímají. Tuto skutečnost lze připodobnit ke vztahu dlužníka a věřitele či ke vztahu umělce a jeho díla. Umělec miluje své dílo více než dílo umělce.³⁵

Lidské bytí je totiž v podstatě činnost a tudíž ten, kdo dobrodiní koná, miluje více než ten, který dobrodiní přijímá. Dobrodinec má také často zálibu v člověku, kterému dobrodiní prokazuje, zatímco příjemce dobra, vidí v dobrodinci jen svůj prospěch. Ale zatímco je pro dobrodince jeho skutek trvalý, pro příjemce se zdá být pomíjivý. Milovat se tedy podobá činnosti, být milován trpnosti. V tomto ohledu Aristotelés podotýká, že k přátelství náleží spíše milovat, nežli být milován.³⁶ Stejně tak, kdyby si přítel měl zvolit, zda-li poznat či být poznán, zvolil by si spíše poznat, než být poznán.³⁷

V rámci prokazování dobrodiní nastává komplikace, jestliže si příjemce žádá více od dárce. Člověk, který poskytuje nějaký užitek, si žádá více, protože nemůže mít stejně jako člověk neprospěšný. Naopak druzí se domnívají, že dobrý člověk by měl pomáhat potřebným. Obě tyto myšlenky se zdají být oprávněné. Tomu, jež vyniká, by se mělo dostat cti, potřebnému zase více zisku. Příkladem toho jsou obce, kde člověk, který napomáhá společnému blahu je ctěn. Nemůže se ale dostat zisku a cti zároveň. Tímto způsobem mohou také fungovat i přátelství nerovná. Přátelé si tak navzájem dopřávají toho, co jim schází. Je však nutno brát v úvahu odlišné možnosti v oplácení pomoci.³⁸

Zde je však zmíněna pouze odplata peněžitá. V lásce se zdá tomu býti jinak. Milovník vyčítá miláčkovi nedostatečné opětvání jeho lásky, zatímco miláček vyčítá milovníkovi, že se mu nedostává to, co mu bylo přislíbeno. Problém tedy nastává, když se jednomu dostane něčeho jiného, než co požadoval.

---

³⁴ Srov. EN VIII, 15, 1163 a

³⁵ Srov. EN IX, 7, 1167 b

³⁶ Srov. EN IX, 7, 1168 a

³⁷ Srov. DERRIDA, J. *Politiky přátelství*. s. 6

³⁸ Srov. EN VIII, 16, 1163 b

V takovém případě je tedy vhodné, aby dávající určil hodnotu. Když ale příjemce nesplní to, za co byl odměněn, často propadá výčitkám.³⁹

Za největší hodnotu se však, ale předně považuje ctnost, protože právě díky ní, se každému dostane toho, co mu náleží. V těchto vztazích se ale zdá být určující hodnota přidělená příjemcem. Dárce si leckdy vysoce cení svého majetku, a proto je nezbytné, aby hodnotu určil zmíněný příjemce. Avšak ten musí věc ocenit tak, jak si ji cenil předtím, než ji měl.⁴⁰

Podle takto vyložených možností odplaty za pomoc a určování hodnoty, se též nabízí otázka, jestli je nutné oplácet vždy všem stejně. Má snad tedy člověk oplácet více rodičům či snad lidem dobrotivým. Je obecně známo, že dluhy se mají splácet. Avšak se zdá, že se nemá oplácet všem stejně.

S tím souvisí také pojem spravedlnosti, kterou Diogenes Laertios definoval jako určitou zdatnost duše, která každému přiřazuje to, co mu patří.⁴¹ Je třeba mít na paměti, že každému náleží ale něco jiného, takže i způsob oplácení musí být rozdílný. Příkladem toho je úcta k rodičům nebo starším lidem. Podstatné tedy je prokazovat každému čest podle ctnosti, příbuznosti, věku a podobně.⁴²

1.4.1 Zrušení přátelství

Všechny tyto neshody, ať už v rozdílném určování hodnoty či že se nikomu nedostalo toho, čehož si žádal, mohou vést k ukončení přátelství. Přátelství může být ale také ukončeno, když se přátelé považují za něco, co nejsou. Kupříkladu člověk, který miluje pro užitek a tváří se, že miluje ze ctnosti. Ten může být právem nazýván podvodníkem. Přátelství končí i tehdy, když se jeden z přátel stane špatným.

---

³⁹ Srov. EN IX, 1, 1164 a

⁴⁰ Srov. EN IX, 1, 1164 b

⁴¹ Srov. DERRIDA, J. *Politiky přátelství*. s. 11

⁴² Srov. EN IX, 2, 1165 a

Je ale možné takové přátelství ukončit, když se v opravdovém přátelství přátelí pouze lidé dobří? Je nutné se nejprve ujistit, zda-li se špatný člověk nenapraví. Pokud je alespoň nepatrná možnost, že dojde k nápravě špatného člověka, je správné a žádoucí mu v nápravě pomoci. Není-li však možné ho napravit, přátelství je u konce. Taková situace může ale nastat i obráceně. Jakmile se jeden z přátel stane ctnostnější i tehdy přátelství zaniká, neboť již nebude mezi přáteli nic společného.⁴³

1.5 Sebeláska

Je tedy zřejmé, že měřítkem všeho je ctnost. Ctnostný člověk přeje dobro sobě, ale i ostatním, neboť dobrý člověk musí uskutečňovat dobro. Filozofové se domnívají, že jen dobro může skutečně spřátelovat a že právě filosofie nás učí, co pravé dobro skutečně je.⁴⁴ Je ale podstatné, jaké mínění má člověk sám o sobě, protože na základě toho si volí své přátele. Jak též řekl Diogenes Laertios: „*Přítel je jedna duše ve dvou tělech.*“⁴⁵ Přítel je tudíž jakýmsi druhým já. Člověk ale může být přítelem i sám sobě.⁴⁶

Jinak je tomu ale u špatných lidí, kteří jsou ve své podstatě rozdvojeni. Stejně tak zbabělci, kteří nedělají to, o čem jsou ve skrytu duše skutečně přesvědčeni. Jsou často natolik otráveni svým životem, že volí raději možnost sebevraždy. Špatní lidé tak pocítují lítost nad svým špatným chováním, ale zároveň cítí i libost. Je však nemožné cítit libost a nelibost zároveň, proto vyžadují společnost, která jim pomáhá zapomínat. Člověk tedy musí být ctnostný, neboť pouze ctnostný člověk může být dobrým přítelem sobě i druhým.⁴⁷

V takovém případě se tedy přátelství podobá lásce k sobě samému, tedy k sebelásce. Je ale otázkou, zdali má člověk více milovat sebe či druhé.

---

⁴³ Srov. EN IX, 3, 1165 b

⁴⁴ Srov. HOFFMANN, E. *Aristoteles Philosophie der Freundschaft*. s. 147

⁴⁵ DERRIDA, J. *Politiky přátelství*. s. 10

⁴⁶ Srov. EN IX, 4, 1166 a

⁴⁷ Srov. EN IX, 4, 1166 b

Často bývá odsuzován ten, který miluje sám sebe. Avšak právě člověk je sám sobě nejlepším přítelem a tudíž má sám sebe nejvíce milovat. Většina se domnívá, že člověk, jenž miluje sám sebe, lpí na blahobytu a rozkoši. Takovým lidem se právem vytýká sobeckost. Za nejvíc sobeckého člověka je považován ten, který si dopřává nejkrásnější dobro.⁴⁸

Každý člověk má ale své bytí v rozumu. Člověk, jenž usiluje o krásné činy je společností uznávaný, neboť koná potřebné pro sebe i pro ostatní. Dobří lidé tedy mají mít sebelásku. Láska člověka k druhému je už spíše jen můstkem odvozeným od lásky k sobě samému.⁴⁹

Ctnostný člověk činí především dobro pro přátele i pro svou vlast. Usiluje o to, co je krásné a vzdá se i peněz ve prospěch svých přátel. Takový člověk by tedy měl být sobecký avšak ne v negativním pojetí toho výrazu.⁵⁰

1.6 Přízeň a svornost

S přátelstvím souvisí též i pojem svornosti (*homonía*) a přízně (*eunoía*). Ale ačkoli se přátelství přízni podobá, není jí. Přízeň se může týkat i lidí, které neznáme. Nemůže být ani láskou, protože láska potřebuje i zvyklosti, které přízeň neobsahuje. Přízeň je ale potřebná na počátku lásky i přátelství. Nejprve je nutné těšit se z pohledu na milovanou osobu, avšak láska nastává tehdy, když s milovanou osobou toužíme být. Proto je tedy možné nazvat přízeň nečinným přátelstvím. Když ale trvá přízeň déle, může se stát i skutečným přátelstvím. Ne však přátelstvím pro užitek, poněvadž přízeň se získává ctností.⁵¹

Za druh přátelství lze považovat ale také svornost. Avšak i v názoru se mohou lidé shodnout s někým, koho neznají.

---

⁴⁸ Srov. EN IX, 8, 1168 b

⁴⁹ Srov. HOFFMANN, E. *Aristoteles Philosophie der Freundschaft*. s. 179

⁵⁰ Srov. EN IX, 8, 1169 a

⁵¹ Srov. EN IX, 5, 1167 a

Svorní lidé nejsou ti, kteří se shodují v obecných otázkách, neboť ty nesouvisí s přátelstvím. Za svorné se mohou považovat obce, jelikož se shodují ve věcech, které se týkají každého občana. Například když si všichni přejí, aby jim vládl ten nejlepší člověk. Obce jsou tedy založeny na přátelství, neboť v přátelství je dobro, které je trvalé.⁵² Žádné společenství se tak nemůže rozpadnout, pokud se zakládá na dobru.⁵³

Svornost by se tedy dala nazvat občanským přátelstvím. Pouze ctnostní lidé tak uskutečňují svornost, poněvadž jsou stejného smýšlení a zaměřují se na to, co je spravedlivé a prospěšné. Výjimkou jsou špatní lidé, kteří přejí prospěch především sobě a tudíž i rozdílně smýšlejí. Nechtějí činit nic spravedlivého, ale přitom sami spravedlnost od ostatních vyžadují.⁵⁴

1.7 Náležitosti přátelství

Ačkoliv už zde byly řečeny skutečnosti, které náleží přátelství, je nutno dále zmínit, že není správné mít velké množství přátel. V přátelství založeném na rozkoši a na užitku je lepší mít málo přátel, neboť je obtížné odvděčit se tolika lidem.⁵⁵ Pro množství přátel totiž existuje určitá mez. Je nutné hledat tolik přátel, kolik je jich potřeba ke společnému životu. Je sice příjemné trávit čas s mnoha přáteli a těšit se s nimi, ale je obtížné mezi ně rozdělit svůj čas a věnovat se jim podle jejich potřeb.

V politickém životě je sice možné mít více přátel, avšak nejedná se o upřímné přátelství, nýbrž spíše o lichocení, skutečné přátelství je založeno na ctnosti, tudíž je nepravděpodobné, že by mohlo existovat ve velkém množství lidí.

---

⁵² Srov. EN IX, 6, 1167 a

⁵³ Srov. HOFFMANN, E. *Aristoteles Philosophie der Freundschaft*. s. 152

⁵⁴ Srov. EN IX, 6, 1167 b

⁵⁵ Srov. EN, IX, 10, 1170 b

Upřímné přátelství nejlépe vzkvétá mezi dvěma lidmi, kteří jsou si vzájemně oddaní a kteří k sobě chovají důvěru. A je známo, že je opravdu málo lidí, kteří jsou schopni vytvořit a uchovat skutečné přátelství.⁵⁶

Co však skutečně vyznačuje přátelský vztah je společné žití, poněvadž přátelství je svým způsobem společenství. Každý člověk se chce s přítelem podělit o to, co mu v životě činí radost. Společné chvíle přátelství posiluje a zároveň se přátelé stávají lepšími, neboť jsou činní. Ať už hrají kostky či společně oslavují, účastní se tak společného života. Zdá se tedy, že intenzita je velmi potřebná pro fungující přátelství.⁵⁷ Díky společnému soužití, si tak přátelé přisvojují to, co se jim na druhém nejvíce líbí. Z tohoto důvodu je přátelství mezi špatnými lidmi špatné, neboť sdílejí svou špatnost. Lidé dobří se učí jeden od druhého a vzájemně jsou si ku prospěchu.⁵⁸

1.8 Potřeba přátelství

Z toho co zde bylo řečeno je patrné, že přátelství je největším vnějším dobrem, a že každý člověk potřebuje přátele.⁵⁹ I blaženému člověku je zapotřebí přátel, neboť i ctnostnému člověku náleží konat dobro a je krásnější činit dobro příteli, než-li cizímu člověku. Takový člověk si přeje konat dobré skutky a je mu příjemné sledovat, když činí dobro pro druhého.

Kdyby blažený člověk však přátel neměl, nebyl by jeho život příjemný a jelikož si každý člověk přirozeně přeje mít příjemný život, je k tomu zapotřebí i přátel. Člověk by se neměl vyhýbat lidem a volit si život samotáře, neboť každá lidská bytost je předurčena pro život ve společenství. Když je tedy zřejmé, že i blažený člověk potřebuje přátele, je sporné, jaké přátelství blažený člověk vyhledává.

---

⁵⁶ Srov. EN IX, 10, 1171 a

⁵⁷ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. s. 669

⁵⁸ Srov. EN IX, 12, 1172 a

⁵⁹ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. s. 678

Vzhledem k tomu, že blaženost je obsažena v životě, je sama ze sebe příjemná a je považována za činnost, zdá se, že nejvíce bude nakloněna ctnostným lidem tedy těm, jež uzavírají skutečná přátelství.⁶⁰

Ctnostní lidé mají totiž nejblíže k lidem, kteří konají dobré skutky a z těchto skutků se i radují. Takové dobro je pak zároveň i příjemné samo o sobě. I život je sám o sobě příjemný a jako takový je pro ctnostné lidi žádoucí.⁶¹ Ctnostný člověk pak také pociťuje radost z každé své činnosti a nabývá pocitu, že dobro je v něm samém což je příjemné. Když je tedy ctnostnému člověku jeho vlastní existence příjemná, je zřejmé, že i bytí jeho přítele mu bude milé, neboť přítel je jeho druhým já. Přítele pak miluje stejně tak jako sám sebe, což už bylo vyloženo v rámci sebelásky.⁶²

Pokud je tedy nutné mít přátele aby byl život blažený a příjemný, je i nutná jejich přítomnost jak v dobrých tak ve zlých časech. Přátele nám proto činí život příjemnější a to ve štěstí i neštěstí. V neštěstí je člověku zapotřebí přítel, protože chce mít s kým své trápení sdílet. Přátele se stávají oporou v těchto těžkých chvílích a už pouhá jejich přítomnost umírňuje smutek. Opravdový přítel, jenž zná povahu a myšlenky druhého může skutečně pomoci ve chvílích smutku, neboť ví, co dokáže nešťastného utěšit. Ať už pohledem nebo slovem, je ochoten zmírnit neštěstí svého přítele., poněvadž je pro něj utrpením vidět svého přítele trpět. Proto se zdá, že člověk chce přátele od neštěstí uchránit a nechce z nich činit svědky své bolesti. Avšak stále se zdá být žádoucí mít přítele, který s ním bolest a zármutek sdílí.

Je ale rozporuplné, zdali zvat přátele k neštěstí, neboť je přeci příjemnější přizvat přátele ke svému štěstí. Skutečný přítel by ale měl přijít na pomoc bez jakéhokoliv vyzvání, protože je to náležitost, která patří k přátelství. Krásnější než sdílet neštěstí s přítelem, je však přítomnost přátel ve štěstí. Je žádoucí podělit se s přítelem o dobro a poté se z něj společně těšit. Přítel však nesmí očekávat jakýkoliv užitek.

---

⁶⁰ Srov. EN IX, 9, 1169 b

⁶¹ Srov. EN IX, 9, 1170 a

⁶² Srov. EN IX, 9, 1170 b

Pakliže je přítomen u štěstí i neštěstí svých přátel, musí jeho pohnutky vycházet z něho samého a musí si klást za cíl především pomoc a podporu přítele. Právě tehdy se zdá, že mít přátele je příjemné vždy a za všech situací.⁶³

2 Koncepce manželství

Takto tedy Aristotelés formuluje přátelství, spolu s jeho charakteristickými rysy a zákonitostmi, které k němu náleží. V této kapitole bude však zaměřena pozornost na specifickou variantu přátelství, tedy na vztah muže a ženy. Aristotelés se jako jeden z prvních filosofů problematikou manželství zabývá a věnuje ji dokonce samostatný spis, který se však do dnes nedochoval.⁶⁴

Zmínky o manželství lze u něj nalézt především v *Etice Nikomachově*, kde je manželství vyloženo spolu s přátelstvím a je pokládáno za jeho přirozenou formu a v *Politice*, kde je považováno za jeden ze základních kamenů domácnosti.⁶⁵ Další zmínky o manželství lze také nalézt kupříkladu v dílech *Etika Eudémova*, *Magna Moralia a Ekonomie*.⁶⁶ Ačkoliv se ale Aristotelés tématu manželství nevyhýbal a zdatně jej formuloval, je nutné nejprve upozornit na provázanost jeho názorů na manželství s kulturní ideologií tehdejší doby.⁶⁷ Nejvíce patrná je tato provázanost v politických úvahách o manželství, zejména v otázce znevýhodňování žen, v rámci které se pak dnešnímu člověku mohou Aristotelovy názory jevit značně kontroverzně. Proto je tedy nutné brát v úvahu všeobecné smýšlení lidí ve 4. st. př.nl, aby pak byly Aristotelovy úvahy chápány ve své komplexnosti a nikoli pouze fragmentálně.

---

⁶³ Srov. EN IX, 11, 1171 b

⁶⁴ Srov. BLAŽEK, P. *Die mittelalterliche rezeption der aristotelischen Philosophie der Ehe: Von Robert Grosseteste bis Bartholomäus von Brügge (1246/1247-1309)*. s. 4

⁶⁵ Tamtéž, s. 5

⁶⁶ Tamtéž, s. 5

⁶⁷ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. s. 686

2.1 Přátelství muže a ženy

V rámci výkladu o přátelství již bylo krátce pojednáno o vztahu mezi mužem a ženou, především pak v souvislosti s nerovným přátelstvím, do něhož Aristotelés manželství řadí. Vztah muže a ženy je tedy zvláštním druhem nerovného přátelství, které je založeno na určité přednosti. Nejedná se však o udělování a plnění rozkazů, nýbrž o odlišnost ve ctnosti, na základě které bude přátelství mezi mužem k ženě jiné než přátelství ženy k muži. Jsou však od sebe odlišni nejen ctností, nýbrž i cíly a úkoly, které k nim náleží. V tomto ohledu musí být ale přátelství řízeno dle hodnoty, aby se oběma dostalo toho, co mu patří. V poměru k přednosti musí být tedy i láska, poněvadž pouze tehdy vzniká rovnost, která je, jak bylo mnohokrát zmíněno, základem přátelství.⁶⁸

Je však otázkou, zdali je možné přisuzovat manželskému svazku statut dokonalého přátelství, neboť vzhledem k Aristotelovu přístupu k ženám, se zdá být jejich účast na nejdokonalejším přátelství znemožněna.⁶⁹ Dokonalého přátelství jsou tedy předně schopni dva muži, jež jsou si podobní ve ctnosti a jež mají oba své ženy a děti.⁷⁰ Tato skutečnost však manželství neubírá na významu. Manželství, jako forma přátelství, je podstatnou složkou života každého člověka, neboť každý člověk je nějakým způsobem určen k manželskému soužití. V takovém soužití je pak žádoucí společné dobro, o které oba manželé usilují a ke kterému přispívají podle svých možností.

„ Dobrý člověk chce samozřejmě dobro pro všechny své bližní, nicméně mezi manžely by toto přání dobra druhému mělo být čímsi vynímečné a jistým způsobem absolutní. “⁷¹

---

⁶⁸ Srov. EN VIII, 8, 1158 b

⁶⁹ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii* s. 685

⁷⁰ Tamtéž, s. 666

⁷¹ MACHULA, T. *Vybrané podněty pro diskusi o cílech manželství*. s. 27

Toto přání si dobra navzájem, touha sdílet s milovaným člověkem všechny životní kapitoly je jeden z rozumových základů, na kterém je manželství založeno a jež bylo představeno v kapitole o přátelství.⁷²

Druhým základem manželství je přirozená touha po plození potomků, jež je společná všem živočichům, avšak v první řadě je to přirozenost typicky lidská.⁷³ Náplní manželství je tedy i plození potomků, neboť jsou společným a nejdůležitějším dobrem manželů. Manželé, jež nemají děti, často procházejí krizemi, které vedou i k definitivní rozluce. Manželský svazek je tak přirozeným přátelstvím, v kterém je obsažena příjemnost i užitek, avšak může v něm být zahrnuta i ctnost, pokud jsou oba manželé dobří, neboť každý z nich má jinou ctnost a ta jim může přispívat k vzájemné radosti.⁷⁴

Zdá se tedy, že podle Aristotela není manželství jen pouhé vášnivé okouzlení dvou lidí, nýbrž pevný vztah opírající se o trvalé vlastnosti člověka.⁷⁵ Jako takový i patrně nemá význam pouze pro dva zainteresované partnery, ale také i pro celou společnost. Proto je tudíž nutné zasadit manželství do společenské struktury státu antického Řecka, tak jak jej pojímal Aristotelés, v němž manželství a rodina vůbec zaujímá výsadní postavení.

2.2 Politický kontext manželství a rodiny

Podle Aristotela je člověk předurčen k životu ve společnosti a je tedy především bytostí společenskou.⁷⁶ Jako takový je tedy strůjcem veškerého společenství, které je zde díky němu a pro něj.⁷⁷ Člověk, který je od přirozenosti zacílen k dobru, má potřebu vytvářet společenství, které by mělo za cíl nějaké vyšší dobro pro něj i pro všechny jedince.⁷⁸

---

⁷² MACHULA, T. *Vybrané podněty pro diskusi o cílech manželství*. s. 27

⁷³ Tamtéž, s. 30

⁷⁴ Srov. EN VIII, 14, 1162 a

⁷⁵ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. s. 669

⁷⁶ Srov. EN I, 5, 1097 b

⁷⁷ Srov. KŘÍŽ, A. Úvod z knihy ARISTOTELÉS: *Politika*. s. 12

⁷⁸ Srov. Polit. I, 1, 1252 a

Takové společenství je pak podle Aristotela stát (*polis*), jenž zahrnoval městské obce a města v blízkém okolí.⁷⁹ Právě státu a všem skutečnostem, které s ním souvisí, Aristotelés věnoval své dílo *Politika*, v němž se výkladem státu a všech jeho složek podrobně zabývá.

Aby tedy mohl stát vzniknout, je nejprve nutné aby se seskupovali jednotlivci, jež mají mezi sebou různé sociální vazby. Za takové jedince jsou předně považováni muž a žena, jež spolu tvoří manželský svazek a jež jsou ze své přirozenosti zacílení k plození potomků. Muž a žena však k sobě nezaujímají rovnocenné postavení, neboť muž je určen k přirozené vládě nad ženou. Dalšími významnými jedinci v rámci vzniku státu jsou otroci, kteří jsou také podřízeni poslušnosti vůči muži.⁸⁰ Tito jedinci pak tvoří základní složku domácnosti, jež je hlavní náplní státu. Společenství, jež vzniká z domácností, se nazývá dědina. Dědina pak slouží k uspokojování potřeb lidí, kteří v ní žijí.

„Konečně dovršená a dokonalá společnost, utvořená z více dědin, jest obec společenství, které takřka dosáhlo již cíle veškeré soběstačnosti a které sice vzniklo pro zachování života, ale trvá za účelem života dobrého.“⁸¹

Stát neboli obec je tak tedy konečnou fází shromažďování lidí a jako takový je tedy útvar přirozený a každá člověk je nasměrován k životu v něm.⁸² Ten jedinec, který ze své přirozenosti žije mimo obec pak musí být člověk buď špatný, nebo člověk, který je lepší než-li všichni ostatní lidé. Vesměš jsou ale lidé vedeni k pospolitému životu, poněvadž jsou jako jediní živočichové obdařeni schopností řeči, prostřednictvím níž se mohou mezi sebou navzájem domlouvat a sdělovat si své pocity. Člověk tedy jako jediný z živých tvorů má schopnost projevat své myšlenky i to, co pokládá za dobré či zlé. V rámci tohoto sdělování myšlenek a pocitů pak nastává prohlubování vztahů mezi lidmi a tudíž vzniká přátelství, které je jistým způsobem základem obce a též její nedílnou součástí.

---

⁷⁹ Srov. KRÍŽ, A. Úvod z knihy ARISTOTELÉS: *Politika*. s. 7

⁸⁰ Srov. Polit. I, 1, 1252 a

⁸¹ Polit. I, 2, 1252 b

⁸² Srov. Polit. I, 2, 1252 b

Právě přítomnost přátelství zajišťuje správný chod společnosti a zaručuje v ní i přítomnost spravedlnosti, která je rovněž pro fungující společnost nezbytná.⁸³

Státní celek, který je pak utvořen z přátelských vztahů mezi lidmi, má za cíl tak dobro jedince a nasměrování jedince ke ctnostnému a blaženému životu.⁸⁴ Avšak zdá se, že stát existuje od přirozenosti dříve než-li jedinci či domácnost, poněvadž celek musí existovat dříve než jeho část. Kdyby totiž neexistoval celek, nemohla by existovat ani žádná jeho část. Jedinec tedy sám o sobě nestačí. Pokud by se ale člověk rozhodl z důvodu své soběstačnosti žít samostatně, nebyl by již součástí celku, tedy obce. Tento člověk by už ale zřejmě nebyl člověkem nýbrž zvířetem nebo bohem. Nežije pak ve shodě s ostatními lidmi ani se zákonem, což svědčí o jeho špatnosti. Zato člověka, který ve společenství prodlévá a jež ho založil je správné považovat za nejlepšího, neboť dospěl do vrcholného stadia.⁸⁵ Přestože je ale stát útvarem přirozeným a dřívějším než domácnost, tak právě domácnost zaujímá ve struktuře státu výsadní postavení a zastává v něm zcela specifickou funkci.

2.3 Domácnost

Jak již bylo řečeno, základní složku domácnosti tvoří manželé a děti, jež jsou jedinci svobodní a dále také otroci, jež se za svobodné nepovažují. Za základní funkci domácnosti lze považovat schopnost zajištění důležitých životních potřeb a mravní ukotvení spojené s výchovou potomků.⁸⁶ Každý z těchto jedinců pak zastává zcela odlišnou roli ve společnosti a každému z nich přísluší jiné povinnosti i práva.

Dokonalá domácnost se podle Aristotela řídí základními vztahy mezi těmito jedinci, obzvláště pak jejich vztahy k muži jakožto pánovi, manželovi a otci.

---

⁸³ Srov. KRÍŽ, A. Úvod z knihy ARISTOTELÉS: *Politika*. s. 11

⁸⁴ Tamtéž, s. 13

⁸⁵ Srov. *Polit.* I, 2, 1253 a

⁸⁶ Srov. MULGAN, R. G. *Aristotelova politická teorie*. s. 51

V každém tomto vztahu pak figuruje muž jako hlava rodiny a vládce, jež nad každým z členů domácnosti vládne podle jiné formy vlády.⁸⁷

2.3.1 Pán a otrok

Vztah mezi otrokem a pánem se vyznačuje despoticou formou vládnutí, kde pán jakožto svobodný má moc nad nesvobodným otrokem a ten pak vykonává činnosti pouze v prospěch svého pána.⁸⁸ Otrok je tak považován za část pánova majetku, tedy za nástroj, jež pánovi vypomáhá k dosažení jeho cílů. Je jakýmsi oduševnělým nástrojem, pomocníkem a sluhou svého pána. Jeho nenahraditelnost spočívá předně ve vykonávání úkonů, které by místo něj neměl kdo vykonat.⁸⁹ Nejsou však mechanismem sloužícím k vytváření věcí, nýbrž jsou využíváni pro činnosti spočívající v jednání.

„ Je spíše nástrojem činnosti než výroby, na rozdíl od řemeslníka nepomáhá při vytváření výrobku, nýbrž spíše pomáhá ve věcech týkajících se života.“⁹⁰

Jako takový tedy nenáleží sobě, ale pouze svému pánu. V tom podle Aristotela tkví podstata otroka, jež vyplývá z jeho vlastní přirozenosti.⁹¹ Aristotelés tvrdí, že od přirozenosti jednomu náleží vláda a druhému poddanství, jež je podle něj věc prospěšná a v jistém ohledu i spravedlivá. Tyto dvě složky se vyskytují v každém oduševnělém živočichovi a jsou do velké míry určeny přirozeností každého jedince. Každý živý tvor je tvořen spojením duše a těla, z čehož tělo je složkou ovládanou a duše složkou ovládající. Tak tomu je u člověka, jež má dokonalé uspořádání těla i duše. Člověk, u nějž je toto uspořádání naopak, je buď špatný, nebo má špatné vlastnosti.⁹² Je tedy správné, aby duše nad tělem vládla jako pán, neboť pouze tehdy je tělo prospěšné.⁹³

---

⁸⁷ Srov. MULGAN, R. G. *Aristotelova politická teorie*. s. 53

⁸⁸ Tamtéž, s. 54

⁸⁹ Srov. Polit. I, 4, 1253 b

⁹⁰ Srov. MULGAN, R. G. *Aristotelova politická teorie*. s. 53

⁹¹ Srov. Polit. I, 4, 1254 a

⁹² Srov. Polit. I, 5, 1254 a

⁹³ Srov. Polit. I, 5, 1254 b

Avšak duše se sama skládá ze dvou složek, z nichž jedna je nerozumná a druhá rozumná. Nerozumná složka je společná pro všechny živé organismy, nikoli pouze pro člověka a má schopnost cítění a uposlechnutí, tudíž je podřízena složce rozumné, jež je určena k ovládnutí a rozumovému nasměrování.⁹⁴

Právě tímto rozdělením duše se liší svobodný muž od otroka, neboť ačkoliv otrok zajisté má nerozumnou složku duše, postrádá složku duše schopnou ovládnutí. Tudíž je bytostně určen pro uposlechnutí pána. Stejně je tomu i u zvířat, jež též neoplývají schopností rozumového uvažování. Avšak jak zvířata tak otroci pomáhají svobodným k uspokojování životních potřeb a to především svým tělem. Tělo otroka se totiž zjevně liší od těla svobodného muže. Zatímco tělo pána je štíhlé a nepřipravené na těžkou fyzickou práci, tělo otroka je silné a schopné těžkou fyzickou práci vykonávat. Tělu pána tak spíše náleží vykonávat politické funkce či jiné záslužné funkce ve prospěch státu.⁹⁵ Přestože se ale tělesnou stavbou páni i otroci liší, zdá se být stále zásadním rozdílem odlišné dominantní složky duše.⁹⁶

Toto je tedy otroctví přirozené jak jej Aristotelés obhajoval a k němuž se názorově přikláněl. Avšak je možná ještě jedna forma otroctví, v níž se otroky nazývají váleční zajatci. V takovém případě se jedná o zákonem smlouvenou dohodu, v níž je zajatý nepřítel pokládán za otroka. Nicméně tato forma otroctví v sobě zahrnuje nemálo sporů, neboť i zajatý nepřítel mohl v rámci svého státu vystupovat jako vysoce vážený člověk dobrého původu i ctnosti. Je tedy nesprávné nazývat takové člověka otrokem, neboť jen proto, že se stal zajatcem z něj ještě otroka nečiní. Takovéto otroctví Aristoteles podrobuje kritice a vyzdvihuje požadavek přirozenosti k tomu být otrokem. Tento požadavek přirozenosti jak se zdá nejvíce splňují barbaři.⁹⁷

Avšak není nutností pouze, aby otrok uposlechl svého pána, nýbrž i aby pán dokázal svému otroku úkony nařídit.

---

⁹⁴ Srov. EN, I, 13, 1102 b – 1103 a

⁹⁵ Srov. Polit. I, 5, 1254 b

⁹⁶ Srov. Polit. I, 5, 1255 a

⁹⁷ Srov. Polit. I, 6, 1255 a

V tom se jeví zdatnost muže jako pána, poněvadž schopnost pána se neprojevuje v množství otroků či v tom jak je získal, nýbrž v tom, jakým způsobem jim dokáže vládnout.⁹⁸

Zároveň pak také Aristotelés zdůrazňuje, že ačkoliv je otrok určen k ovládnutí, je také částí svého pána a proto je vhodné pěstovat mezi nimi přátelství, neboť jsou toho oba hodni dle své přirozenosti.⁹⁹ Zdá se tedy, že se Aristoteles ve svém výkladu a obhajování otroctví přidržel všeobecně platného názoru, jež převažoval v antické době.¹⁰⁰ Ačkoliv ale bylo otroctví v době Aristotelova života považováno za nedílnou součást společnosti, jelikož vykonávali všechno práci a umožňovali tak volný čas pro rozvoj řecké kultury, tak je v současné době podrobováno kritice a je považováno za nepřijatelné a nehumánní.¹⁰¹ Podobně kritický ohlas u dnešního člověka vzbuzuje i Aristotelův výklad o vztahu muže a ženy v rámci domácnosti, který je rovněž velkou měrou dobově podmíněn.

2.3.2 Muž a žena

Podle Aristotela zaujímá muž i žena jiné místo v domácnosti, ačkoliv mají oba stejnou lidskou hodnotu.¹⁰² Muži přísluší vládnout nad svou ženou způsobem politika a žena jej musí poslouchat, neboť muž je přirozeně určen k ovládnutí a řízení své ženy.¹⁰³ Ovšem nevládne jí kvůli svému vlastnímu prospěchu, jako tomu bylo u otroků, avšak vládne jí v jejím vlastním zájmu.¹⁰⁴

---

⁹⁸ Srov. Polit. I, 7, 1255 b

⁹⁹ Srov. Polit. I, 6, 1255 b

¹⁰⁰ Srov. MULGAN, R. G. *Aristotelova politická teorie*. s. 58

¹⁰¹ Tamtéž, s. 58

¹⁰² Srov. BLAŽEK, P. *Die mittelalterliche rezeption der aristotelischen Philosophie der Ehe: Von Robert Grosseteste bis Bartholomäus von Brügge (1246/1247-1309)*. s. 12

¹⁰³ Srov. Polit. I, 12, 1259 b

¹⁰⁴ Srov. MULGAN, R. G. *Aristotelova politická teorie*. s. 58

Od přirozenosti je totiž podle Aristotela muž lepší a dokonalejší než žena, tudíž je uschopněn k vládnutí, zatímco žena je vůči muži podřízena posloucháním, neboť není dostatečně rozumově vyvinutá.¹⁰⁵ Avšak ačkoliv má muž roli nařizovatele a žena má povinnost poslušnosti, neznamená to, aby se k ní choval jako k otroku, neboť žena je stejně svobodná jako muž.¹⁰⁶ Žena je pro muže společnice a družka, nikoli jeho otrok či služebná.¹⁰⁷

Je však otázkou, proč se od sebe muž a žena tolik liší a proč je každému z nich přisouzeno jiné postavení. Zdá se, že i žena by měla být ctnostná a uměřená jako muž, který tyto vlastnosti potřebuje k tomu, aby správně vládl. Kdyby tyto vlastnosti neměl, nemohl by být dobrým vládcem a nemohl by své povinnosti správně vykonávat.¹⁰⁸ Hlavní povinností muže v rámci péče o děti a svou ženu je pak ekonomické zajištění rodiny.¹⁰⁹

Žena, jakožto bytost svobodná též má schopnosti rozumového uvažování, avšak ne v takové míře jako muž, schází jí potřebná autorita, která je zrcadlená v muži. Oba mají jistým způsobem podíl na ctnosti, avšak velmi rozdílným způsobem. V rámci výkladu o pánovi a otroku byly zmíněny dvě složky duše, z čehož jedna je určena k vládnutí a druhá k poslouchání. Ačkoliv v každém člověku, jsou tyto části duše, přesto jsou v každém jinak obsaženy. Otroek, jak již bylo zmíněno, nemá žádné schopnosti uvažování, zatímco žena je má, avšak nejsou zcela vyvinuty. Každý z nich má takové schopnosti, aby byl schopen plnit úkoly náležící k jejich postavení.

---

¹⁰⁵ Srov. Polit. I, 5, 1254 b

¹⁰⁶ Srov. BLAŽEK, P. *Die mittelalterliche rezeption der aristotelischen Philosophie der Ehe: Von Robert Grosseteste bis Bartholomäus von Brügge (1246/1247-1309)*. s. 7

¹⁰⁷ Srov. SIGNORI, G. *Über Liebe, Ehe und Freundschaft. Bemerkungen zur Aristoteles-Rezeption im ausgehenden 13. und 14. Jahrhundert*. s. 266

¹⁰⁸ Srov. Polit. I, 13, 1259 b

¹⁰⁹ Srov. BLAŽEK, P. *Die mittelalterliche rezeption der aristotelischen Philosophie der Ehe: Von Robert Grosseteste bis Bartholomäus von Brügge (1246/1247-1309)*. s. 12

Právě proto je ctnost ženy jiná než ctnost muže a stejně je tomu tak i u rozdílnosti jejich statečnosti a uměřenosti.¹¹⁰ Ctností ženy se tak zdá být poslušnost ke svému manželovi a správná péče o záležitosti uvnitř domácnosti.¹¹¹ Je však nutné v zájmu domácnosti i v zájmu celého státu vychovávat ženy i děti, neboť jsou součástí svobodných a je nutné, aby i oni byli ctnostní.¹¹² V tomto ohledu Aristoteles kritizuje ústavy a národy, jež nevychovávaly své ženy a jež na základě toho zanikli.¹¹³

Je tedy zřejmé, že myšlenka rovnosti manželů je Aristotelově politice zcela cizí.¹¹⁴ Avšak tento postoj k ženám nebyl pro tehdejší společnost žádnou novinkou. Ženy neměly v řecké společnosti žádná politická práva a jediné jejich uplatnění bylo omezeno pouze na domácnost, kde byly zcela podřízené mužům.¹¹⁵

2.4 Náležitosti manželského svazku

Z předešlého výkladu je zjevné, že manželství není jen uzavřenou institucí týkající se pouze manželů, nýbrž že má i politickou rovinu. Aristoteles zastává názor, že stát by měl dohlížet na péči o děti, předně však nejprve dohlížet na manželství. V zájmu státu je prioritou, aby se děti rodili do funkčních rodin a aby tudíž manželé byli schopni fungující rodinu zajistit. Jednou ze zásadních otázek se zdá být to, jaké osoby by měli manželství uzavírat. Důležitým aspektem při posuzování vhodnosti manželství je věk obou manželů. Je nutné, aby svazek uzavírali lidé ve vhodném věku pro plození potomků, tedy aby muž byl schopen plození a žena porodu. Pokud by manželé nebrali ohled na tuto skutečnost, mohli by mezi nimi vzniknout rozpory.

---

¹¹⁰ Srov. Polit. I, 13, 1260 a

¹¹¹ Srov. BLAŽEK, P. *Die mittelalterliche rezeption der aristotelischen Philosophie der Ehe: Von Robert Grosseteste bis Bartholomäus von Brügge (1246/1247-1309)*. s. 12

¹¹² Srov. Polit. I, 13, 1260 b

¹¹³ Srov. MULGAN, R. G. *Aristotelova politická teorie*. s. 59

¹¹⁴ Srov. SIGNORI, G. *Über Liebe, Ehe und Freundschaft. Bemerkungen zur Aristoteles-Rezeption im ausgehenden 13. und 14. Jahrhundert*. s. 257

¹¹⁵ Srov. MULGAN, R. G. *Aristotelova politická teorie*. s. 59

I vzhledem k výchově dětí se otázka věku jeví jako žádoucí k řešení, neboť pokud jsou rodiče věkem značně starší než-li děti, nastávají komplikace ve výchově a rodiče se pak často stávají pro děti nepotřebnými. Nejsou už kupříkladu schopni zastávat rodičovské funkce, díky svému pokročilému věku. Není však ani vhodné, aby rodiče byli svým dětem věkově blízcí. To má pak totiž za následek mnoho konfliktů způsobených nedostatečnou úctou dětí k rodičům. Také v rámci společného hospodaření se zdá být blízký věk rodičů k dětem na škodu, neboť i chybí i respekt a uznání zkušeností prověřených rodičů svými dětmi. Věková hranice pro uzavírání manželství by tedy byla u mužů do sedmdesátého věku, u žen pak do padesátého roku života, jelikož zhruba v tomto rozmezí je z biologické stránky možno počít dítě. Manželský svazek by měl být uzavírán tedy v tomto věkovém rozmezí.

Avšak se též zdůrazňuje, že je nevhodné uzavírat sňatek příliš brzy, neboť se považuje pohlavní styk v mládí za nevhodný. Děti mladých manželů se totiž často rodí nezdravé a slabé což má za následek jejich brzké úmrtí. Ani mladým rodičkám neprospívá rodit tak brzy, neboť při porodu více trpí a též často umírají.

U mužů se též nedoporučuje pohlavní styk v raném věku, neboť je jejich tělo ještě nevyvinuté a nezrálé. Mohlo by pak také dojít i k poškození růstu těla a jiným zdravotním obtížím. Jistá sexuální zdrženlivost tedy pouze prospívá zdravotnímu stavu manželů i později jejich dětí. Nejvhodnějším věkem pro uzavření manželství by tedy byl u dívek osmnáctý rok jejich života, u mužů se zdá být vhodný věk okolo třiceti sedmi roků. V takovém manželství pak dojde k naplnění manželské lásky.

Další určující skutečností pro uzavírání manželství je i roční doba, v které se manželé rozhodnou svůj sňatek uzavřít. V tomto ohledu je vhodné se řídit zvykem, jež doporučuje k uzavírání manželství i k pohlavnímu styku zimní roční období.¹¹⁶ Zde je možno zaznamenat rozdíl mezi tehdejší a dnešní dobou. Zatímco dřívější obyčeje a zvyklosti jasně určují, jaká doba je pro uzavření manželství nejvhodnější, dnes je toto rozhodnutí zcela v rukou každého páru. Partneři si individuálně volí kde i v jakém ročním období svůj sňatek vykonají.

---

¹¹⁶ Srov. Polit. VII, 16, 1335 a

Mezi další znaky vyhovujícího manželství Aristoteles uvádí také tělesný stav obou manželů. Ten je nejvíce rozhodující při plození dětí, jak již bylo výše zmíněno. Není vhodné, aby manželé byli slabé a vyhublé postavy, poněvadž by nebylo schopné unést u žen porodní bolesti a u mužů povinnosti spojené s výchovou a jinými úkoly, které k němu patří. Tělo však nemá být zatěžováno ani přílišným posilováním či jiným násilným cvičením. Je žádoucí, aby se muži i ženy o své tělo přiměřeně starali a aby byli schopni plnit své činnosti, které přísluší ke každému z nich.

Péče o tělesný stav je zásadní předně u těhotných žen, které mají dbát na dobro a zdraví své i svého nenarozeného dítěte. Měly by se snažit jíst vydatné pokrmy a též pečovat i o svou psychickou vyrovnanost, neboť právě vyrovnanost jejich mysli prospívá plodu, který si již v období těhotenství leccos od matky přisvojuje. Pokud by se však mělo narodit dítě slabé a nedostatečně vyvinuté, zastává Aristoteles názor, že je žádoucí, aby se takové dítě raději nenarodilo. Zdá se být také vhodné, aby existoval zákon určující počet dětí v rodině.

Když bylo pojednáno o vhodném věku pro uzavření manželství, je nutné též zmínit do jakého věku je manželům doporučeno plodit potomky. Lidé, jež se rozhodnout mít děti v pozdějším věku značně zvyšují riziko narození nezdravého dítěte. Jak u příliš mladých tak u příliš starých rodičů je pravděpodobné, že se děti narodí tělesně i duševně nevyvinuté. Vhodný věk, kdy je příhodné plození zamezit je tak padesátý rok života.¹¹⁷

Aristotelés v souvislosti se zákonodárným dohledem nad manželstvím též zmiňuje, že je absolutně nepřípustný sexuální styk s jinou osobou, vyjma své manželky či svého manžela. Za žádných okolností tedy nemá ani jeden z manželů podléhat sexuální touze k jinému člověku, s kterým není v manželském svazku. Obzvláště trestuhodně se tato sexuální touha jeví tehdy, je-li konána v čase vymezeném pro početí. V takovém případě by měl být člověk, jež takto konal, potrestán přiměřeně ke svému prohřešku, tedy ztrátou práv občana.¹¹⁸

---

¹¹⁷ Srov. Polit. VII, 16, 1335 b

¹¹⁸ Srov. Polit. VII, 16, 1336 a

2.5 Rodina a výchova dětí

Je více než zřejmé, že manželský svazek dochází ke svému naplnění především s narozením dětí. Na mnoha místech již bylo uvedeno, jakou roli hrají děti pro manželství a jak mohou manželství ovlivnit. Bylo zmíněno, že bezdětné manželské páry se častěji rozcházejí, neboť jim schází vědomí, že je něco spojuje. Jsou-li však děti nedílnou součástí manželství a rodiny, je nutné představit jejich vztah k rodičům i k celému státu.

Aristotelés se domnívá, že základem vztahu mezi dětmi a rodiči je přátelství založené na přednosti, v tomto případě přátelství otcovské. Rodiče své děti milují z celého srdce a snaží se je vychovávat nejlepším možným způsobem. Jsou si dobře vědomi, že děti jsou jejich součástí a pocházejí z jejich vzájemné lásky. Láska rodičů k dětem se tak zdá být silnější než-li láska dětí k nim. Rodiče totiž své děti vnímají jako část svého bytí, zatímco děti je vnímají jako strůjce svého narození. I na základě délky času se zdá být zjevné, že rodiče milují více. "Milují totiž své potomky již od narození a zahrnují je tak láskou od samého počátku jejich života, zatímco děti se lásce ke svým rodičům zatím učí. Nejsou si hned po svém narození vědomi, jaký vztah ke svým rodičům mají zaujmout. Z toho je též patrné, že především matky budou svým dětem zcela oddány, neboť je v bolestech rodily a vytvořili si k nim láskyplný vztah bezprostředně po narození. Tak tedy rodiče milují své děti stejně tak jako sebe sami, a považují je za část sebe, za své druhé já. Což se jeví jako všeobecně platná skutečnost, která je dobou nepodmíněna. I dnes rodiče milují své děti a snaží se jim dopřát všeho nejlepšího. Děti pak, až získají schopnost vnímání a chápání, svým rodičům jejich lásku oplácejí."¹¹⁹

Z tohoto důvodu se tak zdá zřejmé, že rodiče vzhledem ke své časově dřívější a pevněji ukotvené lásce mají za povinnost vychovávat své děti.

---

¹¹⁹ Srov. EN VIII, 14, 1161 b

Ty pak svým rodičům ochotně naslouchají a vyjadřují jim svou vděčnost a úctu, jež náleží k jejím úkonům.¹²⁰ Ve vztahu ke svým dětem tedy rodiče, předně otec, zaujímá postoj vlády královský.¹²¹

Otec se snaží ke svým dětem chovat jako panovník, jež je sice stejného rodu, avšak díky přirozeným vlastnostem ovládat se od svých poddaných liší. Tato forma vlády se jeví být nejvhodnější pro vztah dětí ke svému otci, neboť je v dobrém poměru i vůči věkovému rozdílu mezi nimi.¹²²

Je však důležité nezaměňovat vládu otce nad svými dětmi s vládou muže nad ženou či pánem nad otrokem. Tento vztah je založen na schopnosti rozumového uvažování a schopnosti vládnutí, jimiž disponuje otec a jež nemají děti ještě zcela vyvinuty.¹²³ Tato otcovská vláda nad svými dětmi tedy jistě přispívá k dobré výchově, jelikož otcovo slovo vyvolává v dětech přirozeně poslušnost. Otec samozřejmě lépe zná své dítě než-li kdokoli jiný, proto je tudíž žádoucí a dobré, aby své dítě vychovával soukromě a individuálně.¹²⁴ Nicméně výchova není jen individuálním naplněním rodičovských povinností, nýbrž má své opodstatnění i v rámci vývoje státu. Stát nemá nechávat děti pouze v rukou rodičovské výchovy, nýbrž se má i sám na této výchově aktivně podílet. Úkolem státu je zde tedy výchova člověka s ohledem na jeho blaho, především pak aby se z něj stal dobrý člověk, směřující svůj život k blaženosti a zároveň aby našel své místo ve společnosti.¹²⁵

Na výchovu dětí je nutno dbát již od narození. Je důležité poskytovat dítěti dostatečnou výživu, díky které by se mohlo zdravě vyvíjet. Doporučuje se i pohyb, jež by dítě zocelilo, avšak pouze v té míře, kterou je schopno nevyvinuté tělo dítěte umést. K zocelování těla dítěte též prospívá otužování a zvyk těla na chlad.

---

¹²⁰ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. s. 672

¹²¹ Srov. SIGNORI, G. *Über Liebe, Ehe und Freundschaft. Bemerkungen zur Aristoteles-Rezeption im ausgehenden 13. und 14. Jahrhundert*. s. 256

¹²² Srov. Polit. I, 12, 1259 b

¹²³ Srov. Polit. I, 13, 1260 a

¹²⁴ Srov. EN X, 10, 1180 b

¹²⁵ Srov. KRÍŽ, A. Úvod z knihy ARISTOTELES: *Politika*. s. 23

Je také správné podporovat pláč dětí, neboť ten se jeví jako cvik těla a je tudíž dětem ku prospěchu. V dalších letech dítěte, zhruba do pěti let, není dále vhodné vést dítě k učení či k těžké fyzické práci, neboť jeho tělo ani psychika nejsou ještě způsobilé. Je žádoucí dítě učit a dopřávat mu pohyb avšak způsobem, který nebude mít špatný vliv na jeho další vývoj.

Jako formu učení Aristotelés doporučuje zvláště hru, která může pomáhat dítěti napodobit to, co budou v pozdějším věku vykonávat. Hra má mít za cíl předně připravit dítě na jeho budoucí zaměstnání. Je nutno ale dbát na správný a vhodný výběr hry, aby nebyla popudlivá a nedůstojná.¹²⁶ Na výběr hry zpravidla dohlíží pedagog (*paidonomoi*). Ti též mají povinnost dohlížet na to, aby děti nepřicházeli příliš často do kontaktu s otroky. Děti totiž, zhruba do sedmého roku života, musí být vychováváni doma, a tudíž mohou přijít do kontaktu s nevhodnými řečmi otroků. Je důležité, aby děti tyto řeči nepostřehli a nemohli je ani užívat. Pokud by se tak stalo, nejen u dětí ale všeobecně jinému svobodnému člověku, který by mluvil či se choval jako otrok, má zákonodárce povinnost takového člověka potrestat. Děti potrestat ve formě fyzického trestu, svobodného dospělého občana potrestat odnětím čestných práv.

Je též důležité neznevažovat výchovu dětí ukazováním nevhodných obrazů či poslechem neslušných písní. V raném věku dítěte, kdy ještě není schopné rozlišit vhodné od nevhodného je zvláště důležité dbát, s čím přijde do kontaktu a zamezit tím možnost, že by se dítě těmto nevhodným věcem přiučilo. Právě díky tomu je třeba uchránit děti od všeho nemravného, aby se pak později sami nestali špatnými. Když je tedy dítě vychováváno do svých pěti let v rodinném kruhu, má se pak do sedmi let věnovat učení zásadních předmětů. Od sedmi let pak nastává doma výuky předmětů v plném rozkvětu. Období výchovy lze tedy rozdělit na období od sedmého roku života do dospělosti a na období dospělosti až do jednadvaceti let. Význam výchovy zde zaujímá zásadní místo, a snaží se rozvíjet schopnosti dítěte, jež už příroda nerozvíjela.¹²⁷

---

¹²⁶ Srov. Polit. VII, 17, 1336 a

¹²⁷ Srov. Polit. VII, 17, 1336 b

Je-li tedy zřejmé, že o výchovu dítěte se musí zasluhovat jak otec tak stát. Je nutné, aby v rámci výchovy, jež ustanovuje zákonodárce, byla výchova všem společná a stejná pro všechny, neboť každý jedinec je částí státu a podílí se na jeho utváření. V otázce výchovy Aristoteles oceňuje Lakedaimoňany, jež se na výchově dětí podílí a činí z ní povinnost veřejnou.¹²⁸

Hlavním cílem výchovy se jeví nasměrování člověka ke ctnosti. Není ale všeobecně shody na tom, za co je možné ctnost považovat, či je nutnější vychovávat k rozumové schopnosti či k mravní způsobilosti. Na čem je možno, se shodnout je to, aby se děti učili tomu, co je nutné a potřebné. Velmi zde však záleží na tom, co přesně se bude vyučovat, neboť to pak rozhodne o jeho budoucím zaměstnání a vůbec o celém jeho budoucím životě. Proto je nutné vyvarovat se nesmyslného učení, které vede k námezdné práci a snižuje hodnotu svobodného člověka. Svobodný člověk musí být vychováván s ohledem na svou důstojnost a té musí být přizpůsobena i učební látka.¹²⁹ Za takové vhodné a důstojné považuje Aristoteles čtyři předměty:

- Gramatiku
- Tělocvik
- Hudbu
- Kreslení

Kreslení a gramatika se mu jeví jako předměty potřebné pro život, tělocvik pak jako to, co činí tělo mužnější. V hudbě zdá se být rozpor, neboť je možné zneužívat jí k nevhodnému pobavení, jak již bylo uvedeno v rámci poslechu neslušných písní. Avšak skutečný přínos hudby ve výchově se zdá být možnost lepšího využití volného času. Volný čas je pro každého člověka příjemný, neboť v něm nemusí konat žádnou těžkou práci, nýbrž může ho využívat k příjemným činnostem. Není ale správné využívat volný čas k hrám, ty mají sloužit spíše k odreagování lidí během práce. Volný čas je učen především k příjemnému a šťastnému životu, jež je často plný těžké a namáhavé práce.¹³⁰

---

¹²⁸ Srov. Polit. VIII, 1, 1337 a

¹²⁹ Srov. Polit. VIII, 2, 1337 b

¹³⁰ Srov. Polit. VIII, 3, 1337 b

Jako takový má být tedy naplněn aktivitami, které by umožnili dopřát člověku slastný pocit. Zdá se tak, že takový pocit dopřává právě hudba, která je určena právě pro volný čas. Nemá se ale pouze dbát na užitečnost a potřebnost vyučovacích předmětů, ale i na jejich krásu, jemuž učí kreslení. Kreslení se nevyučuje pouze pro praktické účely, nýbrž i proto, aby byl člověk vnímavější a schopný ocenit krásu.

Z uvedeného vyplývá, že se děti nemají vychovávat pouze pro užitečnost, nýbrž proto, aby pochopili a dostatečně ocenili krásu a to nejen krásu lidského těla ale i krásu zrcadlenou v umění.¹³¹ Je též patrné, že nejprve by se děti měli věnovat tělocviku a jiným fyzickým aktivitám, které je schopné jejich tělo unést než-li přistoupí k rozumovému vzdělávání. Zdá se totiž, že tělocvik umožňuje jedinci schopnosti k dosažení výkonů, což se Aristotelovi jeví jako prioritní.¹³²

2.6 Kritika komunismu žen a dětí

V souvislosti s manželstvím a dětmi se Aristoteles též zabývá otázkou komunismu žen a dětí, na kterou naráží v druhé knize *Politiky*. Jako inspirace mu zde slouží Platónův spis *Ústava*, ve které se Sokrates přiklání k možnosti společných žen, dětí i majetku, což Aristoteles zcela zavrhuje.¹³³ Kritikou různých druhů ústav mimo jiné i Platónovy ústavy se hlouběji zabývá v průběhu druhé knihy, avšak v rámci neodchýlení se od tématu manželství a rodiny se práce těmito kritikami zabývat nebude.

Zdá se, že myšlenka, aby byli ženy a děti společné, pramení z požadavku zcela jednotné obce. Ovšem tento požadavek není podle Aristotela veden do důsledku. Pokud bude usilováno o čím dál větší jednotnost obce, obec tím zanikne, poněvadž se z ní stane domácnost. Domácnost je přece jen více jednotná než-li obec, která je složena z více domácností, tedy i z různorodých jedinců.

---

¹³¹ Srov. *Polit.* VIII, 3, 1337 b

¹³² Srov. *Polit.* VIII, 3, 1338 b

¹³³ Srov. *Polit.* II, 1, 1261 a

Též se obec nemůže skládat ze stejných jedinců, neboť by se už nedalo mluvit o obci, nýbrž spíše o jakémisi spojenectví, které má však zcela jiné úkoly než obec. I vzhledem k vládnutí se zdá být tento striktní požadavek jednoty neproveditelný, neboť pokud by byla obec jednotná, mohli by vládnout všichni stejnou měrou bez ohledu na to, kdo z nich je nejlepší. Ve správném uspořádání obce by ale měli vládnout pouze ti nejlepší a ve vládě se pak střídali dle individuální domluvy.¹³⁴ Je tedy jasné, že přílišná potřeba obce sjednocovat vede k postupnému zániku obce, tedy je nakonec méně k užítku než-li ku prospěchu. Proto je tedy vhodnější menší jednotnost obce, vzhledem k uvedeným rizikům.¹³⁵

Mezi další rizika jednotnosti obce spadá i zánik soukromého majetku, předně již zmíněný zánik individuálních sociálních vazeb. V rámci sjednocování obce by totiž zanikl zcela přirozený sklon k potřebě mít svou vlastní ženu a děti. Pokud by byli ženy i děti společné, vytratil by se smysl mezilidských a příbuzenských vztahů. Lidé by už nemohli nazývat ženu svou ženou, neboť by patřila každému, což by mělo za následek nedostatečnou péči o manželství i o děti. Každý se přece více stará o vlastní děti a ženy, poněvadž k němu přirozeně náleží. Kdyby byli konkrétně děti všem společné, nedostávalo by se jim dostatečné péče ani lásky.¹³⁶ Mělo by to i za následek znehodnocení rodičovství, protože by bylo upřeno právo vědět, komu patří které dítě a vznikali by spory. Přesto ale nelze zcela zabránit jistě, kdo je s kým v příbuzenském vztahu, protože otec se svým synem i třeba matka se svou dcerou jsou si vzhledem podobní.¹³⁷

Zároveň ti, jež schvalují tuto jednotnost obce se musí potýkat s mnoha jinými problémy, mezi které například patří četné hádky, neslušné chování i vraždy. Člověk totiž nemůže být slušný ke své matce, otci a jiným příbuzným když neví, kdo jimi vlastně je. Tato situace v sobě zahrnuje i nárůst incestních vztahů, jelikož nikdo není obeznámen s tím, s kým vlastně udržuje sexuální vztah.

---

¹³⁴ Srov. Polit. II, 2, 1261 a

¹³⁵ Srov. Polit. II, 2, 1261 b

¹³⁶ Srov. Polit. II, 3, 1261 b

¹³⁷ Srov. Polit. II, 3, 1262 a

Následkem toho často bývají vzrůstající spory mezi lidmi, kteří se příliš oddávají takovému nemravným sexuálním hrátkám.¹³⁸Vzniká zde i žárlivost mezi muži, poněvadž se dělí o například o jednu ženu. V takovémto vedení obce bude tedy pramálo lásky a vzájemné úcty a to nejen v manželských svazcích ale i ve vztazích rodičů ke svým dětem. V souvislosti s tím Aristotelés výrazně odmítá polygamií a přiklání se na stranu monogamického manželství.¹³⁹

Zdá se tak, že jednotnost obce ve smyslu komunismu žen a dětí je zcela nevhodný a neprospěšný. Přece jen manželský svazek je považován pro obec za nejvyšší dobro, tudíž je třeba ho zachovávat a nechat mu v ní své místo. Obec je však výtvorem přátelství a lásky, prostřednictvím níž se lidé navzájem ctí a nepropadají nesmyslným hádkám. Je tedy nutné vzít na vědomí, že aby mohla obec dobře fungovat, musí v ní být zahrnuto vlastnictví i předmět lásky, což se v příliš sjednocené obci nevyskytuje.¹⁴⁰

Ačkoliv má tedy obec právo zasahovat do výchovy a náležitostí manželství, je nutné, aby i ona měla své hranice, co se týče pravomoci, a nesnažila se převzít a pohlit samostatnost domácnosti a vztahů do ní patřících.

---

¹³⁸ Srov. Polit. II, 4, 1262 a

¹³⁹ Srov. BLAŽEK, P. *Die mittelalterliche rezeption der aristotelischen Philosophie der Ehe: Von Robert Grosseteste bis Bartholomäus von Brügge (1246/1247-1309)*. s. 8

¹⁴⁰ Srov. Polit. II, 4, 1262 b

ZÁVĚR

Ve své práci zohledňuji Aristotelovo stanovisko k manželství a přátelství, které je podle něj ve své dokonalé podobě hlubokým, vzájemným, citovým vztahem lidí, zejména mužů, jež jsou si podobní ve ctnosti a jež spolu sdílejí všechny slasti i útrapy života.¹⁴¹ Jako takové je nejen základním kamenem lidské společnosti, nýbrž i zárodeční buňkou, z níž se rodí manželství. Avšak manželství, ačkoliv je postaveno na přirozených základech přátelství, není jen uzavřenou jednotou muže a ženy, ale má také své místo ve společnosti. Aristotelés tak přisuzuje manželství zásadní a nenahraditelnou funkci při vzniku a fungování státu.

S ohledem na Aristotelovo pojetí obou těchto významných vztahů mezi lidmi je možné zaregistrovat mnoho míst, kde jeho názory nejsou dovedeny do důsledku a podléhají do značné míry kritice ze strany dnešních čtenářů. Zejména pak otázky týkající se otroctví a nerovnoprávnosti žen se jeví jako nepřijatelné, ačkoliv je Aristotelův názor na tyto otázky značně dobově podmíněn.¹⁴² Avšak přestože jsou některé Aristotelovy myšlenky v současné době neudržitelné, je možné v nich najít velké množství inspirace pro mnoho současných filosofů a to předně ve výkladu přátelství. Nicméně vzhledem k stanovenému rozsahu bakalářské práce však zde nemohly být zohledněny přístupy jiných autorů k problematice přátelství a manželství, ani jejich porovnání s přístupem Aristotela, ačkoliv by takové srovnání a další rozpracování bylo dozajista přínosné.

---

¹⁴¹ Srov. NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. s. 662

¹⁴² Srov. MULGAN, R. G. *Aristotelova politická teorie*. s. 57

SEZNAM LITERATURY

- ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 3. nezměn. vyd. Praha: Petr Rezek, 2009.
ISBN 80-86027-29-5
- ARISTOTELÉS. *Politika*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4
- AKVINSKÝ, T. *O lásce. Výběr textů z teologické sumy*. Praha: KRYSTAL OP, 2005.
ISBN 80-85929-71-6
- BLAŽEK, P. *Die mittelalterliche rezeption der aristotelischen Philosophie der Ehe: Von Robert Grosseteste bis Bartholomäus von Brügge (1246/1247-1309)*.
Boston: BRILL, 2007. ISBN 9004154132, 9789004154131
- DERRIDA, J. *Politiky přátelství*. Praha: Filosofia, 1994. ISBN 80-7007-050-1
- HOFFMANN, E. Aristoteles' Philosophie der Freundschaft, in: *F.-P. Hager (vyd.), Ethik und Politik des Aristoteles*, Darmstadt 1972, str. 149-182
- MACHULA, T. Vybrané podněty pro diskusi o cílech manželství. *Studia Theologica*, 2005, roč. 7, č. 2, s. 26-32.
- MULGAN, R. G. *Aristotelova politická teorie*. Praha: OIKOYMENH, 1998.
ISBN 80-86005-69-0
- NUSSBAUMOVÁ, M. C. *Křehkost dobra. Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*.
Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7298-089-0
- SIGNORI, G. Über Liebe, Ehe und Freundschaft. Bemerkungen zur Aristoteles-Rezeption im ausgehenden 13. und 14. Jahrhundert, in: *Mittellateinisches Jahrbuch* 38 (2003), 76/13, s. 249-266
- STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. 3. vyd. Praha: ZVON, 1993. ISBN 80-7113-058-3

Jiné zdroje:

Seminář z etiky Mgr. Jakuba Jinka, Dr.phil.

ABSTRAKT

MAJEROVÁ, K. *Přátelství jako základ manželství podle Aristotela*. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce Doc. Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.

Klíčová slova: Aristotelés, přátelství, vzájemnost, rovnost, dobro, manželství, stát, společnost, domácnost, rodina, výchova.

Práce se zabývá přátelstvím a posléze manželstvím tak, jak jej pojímal Aristotelés. První kapitola se zaměřuje na výklad přátelství spolu se všemi náležitostmi, které s ním souvisí, druhá kapitola je pak věnována manželství, jež se opírá o výklad nerovného přátelství a jež je ukotveno v politickém konceptu státu. V celé práci je interpretován Aristotelův pohled na tyto dva fenomény a to zejména prostřednictvím primární a sekundární literatury.

ABSTRACT

Friendship is, according to Aristotle, the basis of marriage.

Key words: Aristotles, friendship, mutuality, equality, the good, marriage, state, society, household, family, upbringing.

This piece of work is dealing with friendship, eventually with marriage according to Aristotle's concept. The first chapter focuses on interpretation of friendship together with required features that belong to it. The second chapter is dedicated to marriage that leans on interpretation of unequal friendship and is anchored in the political concept of a state. The whole work describes Aristotle's point of view on these two phenomenons namely via primary and secondary literature sources.